

Cahidə YAQUBOVA

AMEA-nın Folklor İnstitutu

e-mail: cahidey1996@gmail.com

**MƏMMƏD ARAZ POEZİYASINDA VƏTƏNPƏRVƏRLİK
MÖVZUSUNA FOLKLOR MOTİVLƏRİ KONSTEKTİNDƏ BAXIŞ**

Xülasə

Xalq yaradıcılığında və Məmməd Araz poeziyasında vətənpərvərlik, doğma yurda məhəbbət və sədaqət kimi ülvəi hisslərə rast gəlinir. Vətənpərvərliyin təbliği vətəninə qorumaq üçün hər cür fədakarlığı gözə alacaq şəxslərin yetişməsinə təkan verir. Xüsusilə də, burada vətənə məhəbbətin, milli-mənəvi dəyərlərin aşılmasında ədəbiyyat aləminin rolu danılmazdır. Məmməd Arazın poeziyasında və şifahi xalq ədəbiyyatında vətən mövzulu nümunələr çoxdur. Belə ki, şeirlərdə şairin öz elinə, torpağına, xalqına möhkəm bağlı olduğu aydın sezilir. Azərbaycan xalqı dözümlü, mərdliyi, mübarizəsiylə tarixə adını qızıl hərflərlə yazmışdır. Xalqın vətən məhəbbəti şairin diliylə şeirdə bədii əksini tapır. Atalar sözlərində, bayatılarda, nəğmələrdə, dastanlarda yurd sevgisi xüsusi önəm kəsb edir. Vətənin müqəddəsliyi, düşmənlərdən qorunması kimi məsələlər folklorumuzda, Məmməd Araz yaradıcılığında yüksək pafosla tərənnüm edilir. Bu cür nümunələr vətənpərvərlik hissinin yaranmasında mühüm faktor kimi qiymətləndirilir.

Açar sözlər: folklor, vətənpərvərlik, Bozqurd, xalq, Məmməd Araz

Cahidə YAGUBOVA

**A VIEW ON THE TOPIC OF PATRIOTISM IN MAMMAD ARAZ'S
POETRY IN THE CONTEXT OF FOLKLORE MOTIVES**

Summary

In folk art and poetry of Mammad Araz, there are sublime feelings such as patriotism, love and devotion to the homeland. Propaganda of patriotism promotes the development of people who will make all kinds of sacrifices to protect their homeland. In particular, the role of the world of literature in inculcating love for the motherland and national-moral values is undeniable. There are many examples of patriotism in Mammad Araz's poetry and oral folk literature. Thus, it is clearly seen in his poems that the poet is firmly attached to his country and nation. The people of Azerbaijan have written their name in golden letters in history with their endurance, courage and struggle. The love of the people for their homeland is reflected in the language of the poet. In proverbs, bayats, songs and epics, people's love for the country is especially expressed. Issues such as the sanctity of the homeland, protection from enemies are glorified in our folklore, in the works of

Mammad Araz. Such examples are considered an important factor in creating a sense of patriotism.

Key words: *folklore, patriotism, Bozkurt, people, Mammad Araz*

Джахида ЯГУБОВА

ВЗГЛЯД НА ТЕМУ ПАТРИОТИЗМА В ПОЭЗИИ МАМЕДА АРАЗА В КОНТЕКСТЕ ФОЛЬКЛОРНЫХ МОТИВОВ

Резюме

В народном творчестве и поэзии Мамед Араза присутствуют такие возвышенные чувства, как патриотизм, любовь и преданность Родине. Пропаганда патриотизма способствует развитию людей, которые пойдут на всевозможные жертвы ради защиты своей Родины. В частности, бесспорна роль мировой литературы в воспитании любви к Родине и национально-нравственным ценностям. В поэзии и устном народном творчестве Мамед Араза много примеров патриотизма. Таким образом, в стихах видно, что поэт крепко привязан к своему народу, земле и народу. Своей выносливостью, отвагой и борьбой азербайджанский народ вписал свое имя в историю золотыми буквами. Любовь народа к своей Родине отражена в языке поэта. В пословицах, баятах, песнях и былинах особенно выражается любовь народа к родине. Такие вопросы, как святость родины, защита от врагов, воспеты в нашем фольклоре, в произведениях Мамед Араза. Такие примеры считаются важным фактором в формировании чувства патриотизма.

Ключевые слова: *фольклор, патриотизм, Бозкурт, народ, Мамед Араз*

Giriş. Məmməd Araz xalqına, elinə bağlı şairdir və bunları onun müəyyən şəirlərində görmək olar. Onun üçün elini-obanı qorumaq, vətən uğrunda mübarizə aparmaq müqəddəsdir. Şairin vətən haqqında “Əsgər məktubu”, “Vətənsiz məhəbbət”, “Vətən mənə oğul desə”, “Bizi vətən çağırır”, “Ata millət, ana millət, ağlama”, “Ayağa dur, Azərbaycan!” və sair şəirləri var.

Məmməd Araz vətən oğluna müraciət edərək gözünü sil, ayağa qalx deyir. Vətən oğlu ayağa qalxaraq üfüqə, sərhəddə, sərhəddin kəməndinə baxmalıdır. O, gücünü toparlayıb içindəki qorxu, narahatlığı boğaraq ölümə qalını bir-birindən ayırd etməlidir. Düşməni içindəki qorxu göstərilməməlidir, əks halda düşməndən bundan fürsət bilib istifadə edər. Qorxu hissi qovulmalıdır ki, düşməni amansız olunsun. Vətən oğlu Bozqurd kimi düşməni dik baxsa, düşməni məğlub olacaq, bircə səsiylə min səs dinəcək. Bozqurd səsiylə hətta daşa dönüb susanlar da dil açar:

Gözünü sil, Vətən oğlu,
ayağa qalx!

Üfünə bir yaxşı bax.
Sərhəddinə bir yaxşı bax.

Sərhəddinin kəmədinə bir yaxşı bax!
Dur, içindən qorxunu boğ,

Ölümünə, qalımını ayırd elə.
Dur, içindən qorxağı qov,
Dur, özünü Bozqurd elə!
Bir səşindən min səş dinər,

Neçə-neçə daşa dönmüş dinməz dinər! (1, s.132-133)

Məmməd Arazın “Bozqurd” simvolundan istifadəsi folklorumuza çox önəm verməsindən irəli gəlir. Türk xalqı vətəni qorumaq üçün hər zaman vuruşmağa hazır olmuşdur. Türklər onların bu xüsusiyyətlərinin Bozqurdlarla eyniyyət təşkil etməsinə görə “Bozqurd”-u özlərinə simvol biliblər. Qədim türklər bozqurdları xilaskar, yol göstərən obraz kimi təsəvvür edirdi. Bu barədə Elvin Babayev “Qədim türklərin inanc sistemində bozqurd motivi” məqaləsində yazmışdır:

““Bozqurd” və ya “göy saçaqlı qurd” adlanan heyvan yalnız müəyyən zamanlarda zühd edir. Yəni o, heyvanlar kimi təbiətdə yaşamır. Ancaq ehtiyac olduğunda, türklərin çətin zamanında üzə çıxır. Adının “Bozqurd” olması da müqəddəsliyini göstərir. Müqəddəs qəbul edilən və tanrısal sayılan qurd deyil, məhz “Goyqurd” və ya “Bozqurd”du. Qurd heç vaxt türklərdə sitayiş edilən varlıq olmamışdır. Qurd Tanrının təcəlli etdiyi varlıqdır. Göytürk hökmdarları və Çingiz xan üçün qurdun təcəllisi Tanrının anlara bir müjdəverməsi mənasına gəlirdi. Çingiz xan çətin vaxtlarda çəkildiyi dağda qurdun ona görünməsi ilə Tanrının ona ilahi bir xəbər verdiyinə inanmışdır” (5, s. 102).

Məmməd Arazın 1975-ci ildə “Əsgər məktubu” şeirində bir əsgərin dilindən vətənə olan sevgi göstərilir. Yeni nəğmələr zümzümə edilir. Əsgər tufəngi nəğməsiz darıxır. Onun dilindən süzülən nəğmələr həm tufəngi darıxmağa qoymur, həm də Vətən daşını isidir. Əsgərin vətənə böyük məhəbbətindən qəlbində yeni nəğmələr yaranır. Sərhədçi əsgər əlindəki tufəngi, dilindəki nəğmələrlə qeyrəti və inamıyla vətənin keşiyində dayanaraq qoruyur. Şeirlər və nəğmələrsiz tufəng lal-kardır. Onlar sərhəd küləyiylə həmsöhbətləşir, birlikdə darıxmır. Bu birlik vətən keşiyində dayanan əsgərin barmaqlarında tufəng tətəyinə güc-qüvvət, cəsarət olur. Qəlbən gələn şeirlər əsgəri daha güclü, möhkəm olmağa ruhlandırır:

Nəğməsiz darıxır əsgər tufəngi.
Bir əsgər qəlbində qopan zümzümə
Bir Vətən daşını isidəcəkdir.
Bir əsgər yazır ki: “sərhədçiyəm mən,
Ölimdə tufəngdir, dilimdə şer.

İnamla, qeyrətlə qorunur Vətən,

Bunlarsız silahlar lal-kardır” – deyir.
Bir nəğmə Əsgərin dodaqlarından

Sərhəd küləyinə həmsöhbət olar.
Bir nəğmə əsgərin barmaqlarında

Tətiyə söykənən cəsarət olar (1, s. 289).

Vətənpərvərlik, vətən sevgisi Azərbaycan xalqının ta əzəldən qanında vardır. Bu mövzuda yetərinə şeirlər, hekayələr, əsərlər yaradılmışdır. Mübarizlik vətənini sevən hər bir kəs üçün ən vacib amildir. Vətənini sevməyən, qorxaq insan öz elinin, yurdunun qədrini bilməz. Hər cür zülmü, əsarəti görən xalqımız vətənini qüdrətli və yenilməz görməyi arzulayır. Bunlara görə də, yeri gələndə biz düşmə-nə qarşı amansız olmuşuq. Ümumiyyətlə, xalqın gözündə yurdun azadlığı uğrunda mübarizə müqəddəs hesab edilir. Səfər Ələkbərov “Folklorda estetik və əxlaqi fikirlər” kitabında vətənpərvərlik haqqında yazır:

“Azərbaycan folkloru dini-feodal əxlaqının əksinə nikbinlik və mübarizlik ruhunda olub, vətənpərvərlik, humanizm, xalqlar dostluğu ideyaları ilə çox zəngindir. Təsədüfi deyildir ki, şifahi xalq yaradıcılığı dünyəvi əxlaq normalarının formalaşmasında rol oynamışdır. Bu cəhətdən Azərbaycan folklorunda öz bədii ifadəsini tapan vətənpərvərlik fikirləri diqqətə layiqdir. Bu fikirlər folklorda rəngarəng bədii boyalarda və səhnələrdə öz ifadəsini tapmış, xalqın milli azadlıq mübarizəsi ilə qırılmaz surətdə bağlıdır. Bir tərəfdən, xalq onu daim əsarətdə saxlamağa, ana yurdun təbii sərvətlərindən məhrum etməyə, hüquqlarını əlindən almağa çalışan daxili zülmkarlara, digər tərəfdən, torpağımıza göz dikən, onu əsarət altına almağa çalışan yadelli qəsbkarlara qarşı tarix boyu amansız mübarizə aparmışdır” (3, s. 61).

Oğuz eli həmişə öz döyüşkənliyi, qeyrəti, cəsarətiylə seçilib. Sədaqət, düş-mənə boyun əymək, qorxmadan ölümə getmək oğuz elinin ən ümdə xüsusiyyətlərindən. Oğuz elinin igidliyi gələcək nəsillərin qanına hoparaq vətənə məhəbbəti gücləndirmişdir. Hətta atalarımız, babalarımız vətən haqqında dəyərli sözlər demişdir. “Gözsüz yaşamaq olar, vətənsiz yox”, “Üzünü xalqa çevirənin arxası möhkəm olar” və sair bu kimi atalar sözləri vətənimizə nə qədər bağlı olduğumuzu göstərir. Dava günü gələndə mərd igidlər at çaparaq meydana çıxar, düşmən savaşa edəndə qorxmadan vurub atdan yerə salar. Cəsur, igid qəhrəman savaş meydanından qaçmaz, yağlı düşmə-nə qan uddurar və qılınc çəkərək düşməni lərzəyə gətirib heyif alar. İgidlərin qəzəbi düşməni də hey-rətə gətirir. Qorxaqlar igidlərdən gizlə-nərək xəlvətcə baş verənləri izləyir, qarşılarına çıxmağa cəsarət edə bilmir, çünki onların qarşısında nə qədər zəif olduğunu bilir:

Mərd igidlər dava günü gəlibdi,
At sürüb meydana çıxan gündü bu.

Müxənnətlər tər savaşa varıbdı,
Vuruban atından yıxan gündü bu.

Comərd igid heç qaçarmı meydandan?
Qılınc çəkib hayıf alağ düşmandan,
Qorxaq kəslər boyun əyib peyhandan

Sinilib xəlvətdən baxan gündü bu (2, s. 359).

İgidin qolunda gücü-qüvvəti olar. Hamı onun mətin, cəsur olmasını arzular.
Əgər başını elinin yolunda qoyarsa, elin, xalqın hörmətini qazanmış olar:

Qolunda var qüvvətin,
Arzum var olsun mətin.
El yolunda baş qoyan,
Qazanar el hörmətin (4, s. 20).

Nəticə. Vətən sevgisiylə ana sevgisi bir tutulur. İnsan anasına bağlı və dərin hörmət bəsləyirsə, vətəninə də o cür yanaşır. Koroğlu, Qaçaq Nəbi, Babək, Şah İsmayıl Xətai və başqa qəhrəmanların qoçaqlığı, el-obalarını qorumaqları üçün mübarizə aparmaqları gələcək nəsillərin vətənpərvər ruhda böyümələri üçün zəmin yaradır. Vətən olmazsa, xalq da olmaz, doğma torpağımız bizim varlığımız deməkdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Araz M. Seçilmiş əsərləri. 2 cildə, II cild. Lider nəşriyyat, Bakı: 2004, 231 s.
2. Koroğlu, Lider nəşriyyat, Bakı: 2005, 549 s.
3. Ələkbərov S. Folklorda estetik və əxlaqi fikirlər. Bakı: Gənclik, 1978
4. Azərbaycan bayatıları, Bakı: 2004, XXI-Yeni Nəşrlər Evi, 304 s.
5. Babayev E. Qədim türklərin inanc sistemində Bozqurd motivi / Azərbaycan Respublikası Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin jurnalı, N5 (46), elibrary.az

*Daxilolma tarixi: İlkin variant 14.03.2022
Son variant 03.04.2022*